

Jean Pierre Vernant

Branje Meyersona*

Ena izmed poglavitnih idej zgodovinske psihologije, kakršno je zasnoval in razvil Meyerson, je zajeta v tem, da moramo preučevati človeka tam, kamor je položil največ samega sebe: torej tam, kjer je nepretrgano proizvajal, oblikoval, ustanavljal, ustvarjal, iz stoletja v stoletje, da bi postavil ta človeški svet, ki je njegovo naravno bivališče. Lahko tudi rečemo, da je Meyerson sam kot svojevrstna osebnost in kot zgleden lik znanstvenika, v usmeritvi svoje misli, celostno zaobsežen v tistem, kar je počel: v svojem življenju, v svojem delu.

Ignace Meyerson se je rodil v Varšavi, v judovski družini intelektualcev, zdravnikov in znanstvenikov. Leta 1905, ko so izbruhnili prvi revolucionarni nemiri v carski državi, je moral Meyerson kot mlad študent, ki je sodeloval v gibanju na Poljskem, zapustiti svojo rodno deželo. Po šestih mesecih, ki jih je preživel na univerzi v Heidelbergu, je prispel v Francijo, kjer se je tudi ustalil. Pridružil se je svojemu stricu Émilu (1859 – 1933), filozofu in zgodovinarju znanosti, čigar delo *Identité et Réalité*, izšlo leta 1908, je temu zagotovilo slavo.

Ignace Meyerson je v istem času, ko je opravil znanstveno diplomu, končal tudi medicinske študije. Kot asistent v psihiatrični kliniki Salpêtrière je bil sprejet na oddelek Philippa Chaslina. Toda veliko bolj kot zdravniški poklic – tega je opravljal že njegov oče – je mladeniča mikala čista znanost. Leta 1912 se je lotil pod vodstvom Louisa Lapiqua in v njegovem laboratoriju preučevanja fiziologije, ki ga je privedla do tega, da je skupaj s svojim predstojnikom objavil tri prispevke o vzdražljivosti pnevmogastritičnih vlaken. Po vojni, med katero je bil mobiliziran v zdravstveni službi, je pomagal Henriju Piéronu pri vodenju psihofiziološkega laboratorija na institutu za psihologijo v Parizu; ta raziskovalna in izobraževalna ustanova je bila ustanovljena leta 1920 zato, da bi se posvečala avtonomiji nove psihološke discipline, ki so jo želeli zaradi njene eksperimentalne usmeritve ločiti od filozofije, s katero je bila dotlej povezana. V tistem času sta na institutu poleg Étiennea Rabauda in Georgesa Dumasa poučevala Pierre Janet in Henri Delacroix, ki sta trajno zaznamovala Meyersonovo misel in prispevala, da je preusmeril svoje raziskave k problemom človekove psihologije.

V dvajsetih letih se je Meyersonovo znanstveno zanimanje dejansko premaknilo in razširilo, njegove raziskave so ga z vidika področja in načrtov pripeljale od fiziologije do psihologije v pravem pomenu besede. Njegovo zanimanje se odtlej posveča specifičnim potezam duševnih aktivnosti človeka, pogojem in dosegu tistega, kar je

* Prevod poglavja »Lire Meyerson« iz knjige Jean-Pierre Vernant, *Entre myth et politique*, Seuil, 1996. Fotografij v francoskem izvirmiku ni, v pričujočem primeru pa so povzete po dokumentacijskem arhivu *Service Commun de la Documentation, Bibliothèque de l'Université Paris XII - Val de Marne* (<http://lancelot.univ-paris12.fr/meyerson/i-meyerson-frame.htm>).

sam označil kot »vstop v človeško« (*l'entrée dans humain*), diskontinuiteti in prelomom, ki jih v primerjavi z vedenjem živali implicirajo ravnanja, dejanja in dela na ravni človeka, posebnim metodam, ki jih terja njihova znanstvena analiza.

Razmišljujoči Meyerson

V tej novi usmeritvi, ki je pripeljala Meyersona do tega, da je vedno bolj povezoval psihologijo z drugimi vedami o človeku, pa pri tem vendar ohranil svojo popolno neodvisnost, sta odigrali ključno vlogo dve ustanovi. Najprej francosko društvo za psihologijo (*Société française de psychologie*), kjer se srečujejo znanstveniki različnih disciplin in soočajo svoja odkritja: Meyerson je po letu 1920 opravljajal tajniške posle, zdravnik in biolog Philippe Chaslin je bil predsednik. Leta 1922 ga je nasledil lingvist Antoine Meillet, ta pa je svoje mesto odstopil leta 1923 sociologu in etnologu Marcelu Maussu. Druga pa je bila revija *Journal de psychologie normale et pathologique*, ki sta jo ustanovila Pierre Janet in Georges Dumas. V tej reviji je bil Meyerson po letu 1920 gonilna sila kot tajnik uredništva. Urejal jo je po letu 1938 skupaj s Charlesom Blondelom in Paulom Guillaumom, potem z Guillaumom po letu 1946, po njegovi smrti leta 1962 pa sam. Meyerson je torej imel 1963 v svojih rokah krmilo ene izmed velikih francoskih revij za psihologijo, ki je uživala mednarodni ugled. Ko je odpiral revijo številnim smerem v psihologiji, je ustvaril iz te periodične publikacije prostor nepretrganega dialoga med različnimi vedami o človeku, križišče, na katerem so se srečevali in izražali v vsej različnosti svojih pogledov, vendar hkrati v isti perspektivi psihološkega raziskovanja, vsi tisti – zgodovinarji, sociologi, antropologi, lingvisti, esteti – ki so želeli raziskovati bolj kot človeka v splošnem ljudi v določenih krajih, v določenih trenutkih, angažiranih v določeni zvrsti dejavnosti, v konkretnem kontekstu

svoje civilizacije. Zbirka omenjene revije pomeni z vrsto svojih posebnih izdaj o povsem določenih temah (delo in poklici, oblike umetnosti, oblikovanje človekovega časa, duševno življenje otroka, načini in ravni dojemanja, govorica in jeziki, religiozna razmišljanja itn.) s svojo raznovrstnostjo in kvaliteto sodelavcev, ki so prihajali z različnih področij raziskovanja znanosti o človeku, dokument izjemne veljave o francoskem intelektualnem življenju pred 2. svetovno vojno in po njej. Meyerson, ki je bil s srcem in duhom povezan z večino znanstvenikov, ki so na svojih področjih prispevali k oblikovanju znanosti o človeku in o družbi – to so bili Lucien Herr in Marcel Mauss, Charles Seignobos, Ernst Cassier, Maurice Pradines in Charles Lalo, Antoine Meillet, Joseph Vendryes in Émile Benveniste, Marcel Granet, Maurice Leenhardt, Louis Gernet in Georges Dumézil, Louis Renou, Paul Masson-Oursel in Jules Bloch – je znal vključiti izjemen razpon svojega znanja na najrazličnejših področjih, svoja nešteta zanimanja, celo svojo strast za slikarstvo, v službi katerega je pravzaprav odseval resnični klic njegovega raziskovanja, brazda, ki jo je zaoral v globino: ustvariti temelje za psihologijo, ki bi preučevala v človeku tisto, kar je prvinsko človeškega, in si vzela za predmet svojega raziskovanja to, kar je človek ustvaril in zasnoval na vseh področjih v svoji zgodovini (orodja in tehnike, jeziki, religije, družbene ustanove, sistem znanosti, vrsto umetnosti). Kot smo že poudarili, je za Meyersona človek zaobsežen v tistem, kar je nepretrgano stoletja in stoletja gradil, ohranjal in izročal naprej: dosežke, ki jih je ustvaril in kamor je položil vse tisto, kar je bilo v njem najmočnejše in najbolj avtentično, ko jim je dal trajno in končno obliko. Te predstavljajo najvišjo stopnjo civilizacijskih dejanj, kakor so jih zapisali zgodovinarji. Ker so ta dejanja raznovrstna in spremenljiva, se vedno kažejo v določenem času in na določenem kraju. Spričo transformacij, ravnanj in človekovih del ni mogoče več zaznavati nespremenljivega duha, trajnih psiholoških funkcij, trdnega notranjega predmeta. Priznati moramo, da je človek prostor zgodovine zunaj samega sebe. Naloga psihologa je, da potek tega obnovi.

Študija o živalski psihologiji, ki jo je Meyerson objavil v 30. letih skupaj s Paulom Guillaumom, in sicer o tem, kako opice uporabljajo orodje, je že šla v tej smeri in odpirala pot poznejšim raziskavam o »vstopu v človeško«. Ta razprava je poskušala ločiti različne ravni v uporabi orodja, zarisati prag in črte, ki omejujejo ravnanje z orodjem pri višje razvitih opicah in jih v jedru ločijo od tehničnih dejavnosti ter inteligentnosti pri človeku. Ta dolga eksperimentalna raziskava je torej dobila svoj sklep v enem izmed zadnjih Meyersonovih prispevkov z naslovom »Ali opice govorijo? (« *Les singes parlent-ils?* »). V nasprotju z neko smerjo sodobne misli je Meyerson v sodelovanju z Yvelinom Leroyem pokazal, da pri višje razvitih opicah ne moremo govoriti o govorici v pravem pomenu besede.

V letih pred 2. svetovno vojno je Meyerson pripravljal gradivo za knjigo, v kateri je določil načela zgodovinske psihologije in utemeljil novo disciplino, zakoličil bodoče raziskave in ilustriral svoj načrt, kjer je vzel za zgled človeka kot osebo. Knjiga je izšla šele leta 1948 pri založbi Vrin, in sicer pod naslovom *Les Fonctions*

psychologiques et les oeuvres. Meyerson je bil torej star 60 let, ko je izšla edina njegova knjiga v pravem pomenu te besede. Napisal jo je v enem dahu, brez premora, kot da bi mu bili šteti dnevi. Zakaj takšna nenadna vročičnost pri znanstveniku, ki so mu bili bolj kot večja dela pri srcu kratki prispevki, ki so zoreli daljši čas, bili kar se da koncizni in preprosti, celo takrat, kadar je v njih obravnaval razsežna in splošna vprašanja?

Prvi vzrok je bil povezan z okoliščinami. Vojne je bilo konec. Meyerson, ki je v letih pred tem s poučevanjem psihologije na Sorboni nadomeščal svojega obolelega prijatelja Henrija Delacroixa, je bil oktobra 1940 sprejet na filozofsko fakulteto v Toulousu (*Faculté des Lettres*). Toda ko se je Meyerson komaj dobro ustalil na novem položaju, so ga rasistični zakoni Vichyja pregnali z univerze. Do konca nemške okupacije je bil torej Meyerson uradno zunaj igre: ni imel nobenih seminarjev, ni imel več študentov, ni urejal člankov, ni več animiral in vodil znanstvenih revij, kot je to počel po letu 1920 z veliko revijo za psihologijo (*Journal de psychologie*). Meyerson ni bil mož, ki bi se podredil, popustil, se upognil. Ko so ga pognali z univerze, je ustanovil Toulouško društvo za komparativno psihologijo (*Société toulousaine de psychologie comparative*), ki je pomenila v zasužnjeni Franciji pred vdorom Nemcev na svobodno območje otoček svobodnega intelektualnega življenja. Toda po novembru 1942 so nastopile potrebe druge. Če naj povzamemo izraz, ki smo ga takrat uporabljali, potem moramo povedati, da je Meyerson potonil v meglo. Po daljšem času je zapustil

Montfort (Ignace Meyerson) in Berthier (Jean-Pierre Vernant)
v uniformah francoske rezistence

svoje domovanje v Toulousu, ko so ga prišli Nemci aretirat. Rezistenca mu je priskrbela lažno osebno izkaznico, in odtlej je bilo njegovo ime Montfort. Pod tem imenom je vodil bilten za zvezo, ki ga je tajna armada R4 (v devetih departmajih jugozahoda) širila med svojimi soborci, in odtlej srečujemo podpolkovnika Montforta vse do osvoboditve (19. avgust 1944) cele dneve in noči sklonjenega nad delovno mizo v pisarni pokrajinskega štaba francoskih notranjih sil: dela je bilo čez glavo. Ko je bilo podpisano premirje in vojne konec, je podpolkovnik snel svoje oficirske našitke in slekel uniformo; Montfort je spet našel samega sebe: pred nami je Meyerson, profesor in znanstvenik.

Toda tudi na tem področju mož ni bil v skladu s splošnim vzorcem, saj ni opravil normalnega univerzitetnega študija; ni bil profesor ne doktor filozofije, kot je to običajno za predstojnike katedre za psihologijo na filozofski fakulteti. Njegova izobrazba je bila vsestranska, nekoliko razpršena, vendar usmerjena v znanost: medicina, psihiatrija, fiziologija. V akademski perspektivi časa med dvema svetovnjima vojnama je bila psihologija integralni del filozofskih znanosti, in da bi se posvetil obvladovanju tega področja, se je moral posvetiti doktorski tezi. Meyerson je bil torej v tem pogledu izjema. Paradoks je v tem, da gre ta marginalni univerzitetni status vštric z osrednjim položajem v znanstvenem okolju in s prvorazredno vlogo v raziskovalnem razvoju, ne samo v psihologiji, ampak v humanističnih znanostih v celoti. Od leta 1920 do druge svetovne vojne je Meyerson dajal pobude v dveh ustanovah, ki sta ga v središču vseh pomembnih vej ozko povezala z znanstveniki, katerih delo je na vsakem posameznem področju označevalo raziskave v omenjenem obdobju: najprej francosko društvo za psihologijo, v katerem je bil tajnik, in revija za psihologijo, ki jo je usmerjal in razvijal, najprej kot tajnik redakcije, pozneje kot urednik. Hkrati ko je imel stike z zdravniki, psihiatri in psihologi, pa se je polagoma navezoval na svet matematikov in fizikov, zgodovinarjev, lingvistov, sociologov in etnologov, strokovnjakov za antiko in velikih »eksotičnih« civilizacij, kot sta indijska in kitajska. Iz tega so izvirale neštete posledice. Najprej avtoriteta mladega znanstvenika, njegova kompetentnost, izvornost njegove misli in razpon njegovega znanja, kar mu je priznaval širok krog tistih, ki jih je obiskal; mnogi med najboljšimi so postali njegovi bližnji prijatelji, dialog in izmenjava idej z njimi pa nista bila nikoli pretrgana. Predvsem pa se je v 20. letih intelektualno obzorje Meyersona razširilo in preoblikovalo; njegovi znanstveni interesi so prehajali s področja na področje. V središču njegovih refleksij so bili odtlej človek, njegovo psihično delovanje, značilnosti, ki ga definirajo v primerjavi z drugimi živimi bitji, njegov način bivanja in njegove duševne aktivnosti.

Ko sem leta 1940 spoznal Meyersona, je imel zbrane že vse dele svojega dosjeja, da bi predlagal popolnoma novo zasnovo za človekovo psihologijo, ki je hkrati historična in komparativna, da bi postavil teoretične temelje in izpričal njeno plodovitost z nekaterimi zgledi. Vendar nisem prepričan, da bi se bil Meyerson lotil pisanja knjige, torej pregleda v docela sistematični obliki. Njegov občutek za nedovršenost človeških zadev – nedovršenost človeka samega, zmeraj zaobseženega v času in zgodovini – ta

njegov občutek je bil tako močan, da bi bil nedvomno raje vse ponovno premislil; bil je neutrujen bralec, tako rekoč požiral je knjigo za knjigo, raziskoval je prek preučevanja spominov, izpovedi in dnevnikov moderne in sodobne vidike človekove osebnosti ali pa raziskoval spremembe v delih svojih prijateljev, slikarjev in kiparjev, ki pričajo o viziji in izrazu likovnih umetnosti današnjega časa. Tako je pozneje tudi ravnal v svojih seminarjih.

Toda če mu je njegov znanstveni sloves pred vojno zagotovil imenovanje, da je pri pouku psihologije na Sorboni zamenjal velikega univerzitetnega učitelja Henrija Delacroixa, pa je moral leta 1945 opraviti izkušnjo z državnim izpitom, ki ga je dotlej skrbno snoval, če je upravičeno hotel zasesti stolec za psihologijo na filozofski fakulteti.

In spet paradoks: mož počasnega zorenja, ki nepretrgoma preverja svoje delo, za katero bi kdo drug sodil, da je opravljeno in da ga lahko objavi v kratkem članku, kot kratek žarek svetlobe v mračno sobo, je v pravi naglici, ne da bi se bil za hip oddahnil, uredil knjigo, po kateri je postal doktor znanosti.

Po eni plati moramo nekako blagrovati to doktorsko tlako, za katero so pogosto menili, da je izumetničena; hvaležni mu moramo biti za to delo, za katero lahko rečemo, da pomeni prelomnico, spremembo perspektive, pa ne samo v psihologiji, ampak v zgodovinskih vedah in v znanostih o človeku.

Ta doktorat je vse prej kot akademski. Tu ni nobenega razkazovanja vednosti; opombe, reference, bibliografija so omejene na bistveno. Nobenega zgodovinskega uvoda: takoj po uvodu smo sredi Meyersonove misli v radikalnem in prodornem prijemu, s katerim zastavlja probleme o razmerju med človekovo duševnostjo, človekovimi dejanji, ravnanji, deli, civilizacijskimi dejstvi, sredi skrajne večšine njegovih predlogov za rešitve, v skrbi, da ne bi poenostavljal in predlagal naglih rešitev, z občutkom in celo s strastno privrženostjo niansam. V tej raziskavi o človekovi psihologiji, ki se ne predstavlja niti kot seštevek doseženih rezultatov niti kot metodološko predavanje, ampak kot nekakšno neizrečeno približevanje duševnemu delovanju, bomo ugotovili naslednje: če sta najpogosteje navajana psihologa H. Delacroix in M. Pradines – ta prevladujeta nad G. Dumasom, P. Janetom, Maxom Schelerjem, J. Piagetom, A. Gelbom in K. Goldsteinom – potem gre prvo mesto antropologu M. Maussu (citiran je 18-krat), filozofu in zgodovinarju misli L. Brunschvicgu (16-krat), sledijo pa sinolog M. Granet (12-krat), matematik G. Gonthier (10-krat), zgodovinar idej in simbolnih oblik E. Cassirer (9-krat) in helenist L. Gernet (7-krat). Splošno ravnovesje referenc je poučno: najpogosteje navajana raziskovalna področja so *sociologija* in *antropologija* (M. Mauss, É. Durkheim, L. Lévi-Bruhl, J.G. Frazer, A. van Gennep, F. Boas, P. Rivet, M. Leenhardt); *logika* in *matematika* (L. Brunschvicg, P. Boutroux, É. Meyerson, F. Goblot, J. Tannery, F. Gonthier, É. Borel, P. Langevin, J. Cavailles in A. Lautman); *lingvistika* (W. von Humboldt, F. de Saussure, A. Meillet, Ch. Bailly, J. Van Ginneken), *študije indijskega sveta* (P. Masson Oursel in

P. Mus), *kitajskega sveta* (M. Granet), *antičnega grškega sveta* (L. Gernet, A. Delatte, V. Magnien) in *študije krščanskega sveta* (A. Loisy, S. Schlossmann, A. Harnack).

V primerjavi s tradicionalno psihologijo se obzorje izbrane raziskave o človeku premakne od eksperimentalnega preučevanja vedenja k analizi del, ki spričo zgodovinske konkretnosti najbolj izrazito izražajo in oblikujejo človekovo duševnost.

Kako so sprejeli to delo? Étienne Souriau je v obsežnem poročilu, ki ga je v reviji za psihologijo (*Journal de Psychologie*) posvetil temu delu že ob njegovi objavi, napisal: »Brez slehernega obotavljanja uvrščam knjigo I. Meyersona med tiste, ki vzbujajo upanje in lahko dosežejo eno izmed teh velikih inovativnih sprememb.« Ali se je njegova želja uresničila? Zdi se mi, da se je na področju klasičnih študij ta sprememba dejansko zgodila, in sicer v polnem zavedanju o dolgu do Meyersona in z občutkom, da gre delo v smeri, ki jo je ta zasnoval. V zgodovinskih vedah pa je zmeda pripeljala do razvoja zgodovine mentalitet in do raziskave oblik v različnih obdobjih – toda socialni imaginarij se je v pretežni meri zgodil brez neposrednega sklicevanja na psihologovo delo. Danes se začenjajo najmlajši in najbolj zahtevni zgodovinarji vračati k Meyersonu v iskanju splošnega koncepta, ki poskuša osvetliti in v teoriji utemeljiti nove smeri zgodovinske prakse. Številna dejstva pričajo o tem interesu, ki daje delu *Fonctions psychologiques et les Œuvres* živo aktualnost in nekakšno drugo mladost.

V letu 1987 je francoski univerzitetni tisk objavil pod naslovom *Écrits, 1920-1983, Pour une psychologie historique* zbirko prispevkov, ki jih je Meyerson objavil v več kot pol stoletja. Hkrati pa je pri založbi Vrin izšel izbor člankov Meyersona in Guillaumea o uporabi orodij pri opicah (*L'Usage des instruments chez les singes*). Še bolj pomembno pa je: v istem letu 1987 je potekalo v spomin na Meyersona interdisciplinarno znanstveno srečanje, ki je združilo psihologe, sociologe, zgodovinarje in antropologe na temo »Duševnost in zgodovina« (*Psychisme et histoire*).

Zgodovinska psihologija, ki jo je utemeljil Meyerson, je tako doživela polno priznanje. Poleg nevroloških znanosti in ob upoštevanju duševne dejavnosti na drugem koncu, ne samo v svoji nevrofiziološki pogojenosti, ampak tudi v njenih izdelkih, delih, vselej navzočem družbenem in historičnem značaju, pomeni najnovejši in najbolj živ prispevek, ki ga je v zadnjega pol stoletja prispevala vědnosti o človeku.

Prevedel Ciril Stani